

ARAP BAHARI'NIN TUNUS'UN DEMOKRATİKLEŞMESİNE YANSIMASI: RAŞİD EL GANNUŞİ VE NAHDA HAREKETİ PARTİSİ

THE REFLECTION OF THE ARAB SPRING TO THE DEMOCRATICATION OF
TUNISIA: RASHID AL GANNUSHI AND THE NAHDA MOVEMENT PARTY

Necmi Enes AKKAŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü, enesnecmi@hotmail.com

Karaman / Türkiye

ORCID: 0000-0002-1287-2426

ÖZET

Kuzey Afrika'da yer alan Tunus Cumhuriyeti, 20 Mart 1956'da Fransa'dan bağımsızlığını kazanan ve ilklere sahne olan bir Arap devletidir. 1574 tarihinde Türklerin egemenliğine giren Tunus'un resmi adı o tarihten günümüze Tunus olarak kalmıştır. İlklerin ülkesi Tunus, 1861'de Ahd-ül Aman yönetiminde ilk anayasa yapılmış ve 1924'te ilk sivil toplum örgütü Tunus İşçi Sendikası kurulmuştur. Arap Baharı'nın fitilini ateşleyen ilk eylem de 26 yaşındaki bilgisayar mühendisi Muhammed Bouazizi'nin 17 Aralık 2010'da valiliğin önünde kendini ateşe vermesiyle başlamıştır. Arap Baharı'nın yayıldığı Ortadoğu ve kuzey Afrika ülkelerinde etnik ve mezhepsel karışıklıklar darbeye ve iç savaşa yol açarken Tunus, devrim sürecinde yaşadığı sıkıntıları iç savaşa sürüklenmeden atlattığında, zayıf ordu teşkilatı yanında sivil ve siyasal kesimlerin tarihi süreçteki tecrübeleri etkili olmuştur. Tunus'un demokratikleşme sürecini olumlu etkileyen önemli unsurlardan biri de ılımlı bir İslamcı demokratik siyaseti temsil eden Nahda Hareketi Partisi'dir. Arap uyanışı, Arap dirilişi, Arap Rönesansı olarak tanımlanan Nahda adı, filozof ve siyasetçi Gannuşî'nin lideri olduğu partiye verilmiştir. Arap Baharının demokratikleşmeye etkileri değerlendirildiğinde Nahda Hareketi Partisi, Tunus demokrasisinin gelişimi açısından önemli bir hadisedir.

Çalışma Tunus'un demokratikleşmesine önemli katkıları bulunan Nahda Hareketi Partisi ve lideri Raşid El Gannuşî'nin Tunus'un demokratikleşmesine katkıları analiz edilecektir. Çalışma kapsamında Arap Baharı'nın Tunus devrimine yansımaları ve siyasal süreç açıklanacaktır.

Anahtar Kelime: Arap Baharı, Tunus'un Demokratikleşmesi, Raşid El Gannuşî, Nahda Hareketi Partisi

ABSTRACT

The Republic of Tunisia, located in North Africa, is an Arab state that gained its independence from France on March 20, 1956 and witnessed the firsts. The official name of Tunisia, which came under the rule of the Turks in 1574, has remained as Tunisia since then. Tunisia, the country of firsts, was the first constitution made under Ahd-ül Aman in 1861 and the first non-governmental organization Tunisian Workers' Union was established in 1924.

The first action that ignited the Arab Spring started when 26-year-old computer engineer Mohammed Bouazizi set himself on fire in front of the governor's office on 17 December 2010. While ethnic and sectarian turmoil led to coups d'etat and civil war in the Middle East and North African countries where the Arab Spring spread, Tunisia's weak army organization as well as the experiences of civil and political sectors in the historical process were effective in overcoming the troubles it experienced during the revolution without being dragged into civil war. One of the important factors positively affecting Tunisia's democratization process is the Ennahda Movement Party, which represents a moderate Islamist democratic politics. The name Ennahda, which is defined as the Arab awakening, the Arab resurrection, the Arab Renaissance, was given to the party led by the philosopher and politician Ghannushi. When the effects of the Arab Spring on democratization are evaluated, the Ennahda Movement Party is an important event for the development of Tunisian democracy.

The study will analyze the contributions of the Ennahda Movement Party and its leader, Rashid Al-Ghannushi Gannuşi, which made significant contributions to the democratization of Tunisia, to the democratization of Tunisia. Within the scope of the study, the reflections of the Arab Spring on the Tunisian revolution and the political process will be explained.

Keywords: Arab Spring, Democratization of Tunisia, Rashid Al-Ghannushi, Ennahda Movement Party

1.GİRİŞ

Tunus tarihi süreçte stratejik konumu nedeniyle çeşitli milletlere ev sahipliği yapmıştır. 1574'de Osmanlı Devletinin eyaleti olan Tunus, 1881 Bardo Antlaşması ile Fransa'nın himayesine verilmiştir. 20 Mart 1956'da bağımsızlığını kazanan Tunus Cumhuriyetinin ilk devlet başkanı Habib Bin Ali Burgiba, 1957-1987 yılları arasında cumhurbaşkanlığını yürütmüştür. İklere ev sahipliği yapan ülke, bağlı olduğu Osmanlı'nın 1856 Tanzimat Fermanını ilan ettiği dönemde Osmanlı Kanuni Esasi hazırlığı yaparken Tunus 1861 yılında kendi anayasasını yapmıştır.

Tunus yaklaşık 12 milyon nüfusa sahip ve kendi Tanzimat'ını tamamlamaya çaba gösteren bir ülkedir. Fransız sömürgesinden kurtulup cumhuriyeti ilan ettiği 1956'dan beri Tunus, sembol olmuş liderleri ve sosyal mühendislik projeleri ile yoluna devam etmektedir. Burgiba'dan Bin Ali'ye ve Said'e kendilerini Tunus'un kurtarıcıları olarak tanımlayan liderleri aynı zamanda Tunus'un katı laik ve hoşgörüsü olmayan modernist demir yumruklarıdır. Milliyetçilikten sosyalizme ve katı laikçiliğe Tunus'u modernleştirmek için çabalayan yöneticiler; yoksulluğu ve yolsuzluğu önleyemedikleri ve işsizliğe çare bulamadıkları için 2010 yılında Arap Baharı olarak tanımlanan ve Tunus'da Yasemin Devrimi olarak adlandırılan halk gösterileri ile yüzleştiler.

Sosyal mühendislerin mihmandarlığında katı laiklik ve modernleştirme süreci, Arap Baharı'nın etkileri ile Tunus siyasetinde demokratik çoğulculuk ve yeni anayasa yapımı tartışmalarını artırmıştır. Tunus toplumsal kesimlerin demokratikleşme arzuları, siyasette geçici bir uzlaşmaya yol açmış ise de süreç içerisinde başta Nahda partisi olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerinin demokratik hakları engellenmiş ve Tunus'da demokratikleşme umutları zayıflamıştır. Nasırizm'den etkilenen Burgiba ve Burgibaizm ideolojisi, Tunus'un demokratikleştirilmesinde demoklesin kılıcı olmuştur. Sosyal mühendislik projesi olan Burgubaizm, Arap Baharı sürecinde toplumun farklı kesimlerinin siyasi talepleri karşısında uzlaşmış görünsede Burgubuaizmin sadık temsilcileri olan Bin Ali ve Said, Tunus'un kurtarıcıları olarak görevlerini sürdürmüşlerdir. Seçimlerde en çok oyu almasına rağmen muktedir olamayan Nahda Partisi'nin sükutuhayali ile Burgubaizm etkinliğini devam ettirmiştir. Böylece Tunus demokrasisi, Nahda ile yakaladığı kapsayıcı ve uzlaşmacı demokrasi nevi şahsına münhasır laik, milliyetçi ya da liberal aktörlerin anti demokratik uygulamalarına heba edilmiştir.

Çalışma Arap Baharı süreci ile birlikte aktif siyasette en fazla oyu almakla birlikte muktedir olamayan Nahda Hareketi'ni ve lideri Raşid El Gannuşi'yi açıklamayı amaçlamıştır. Çalışma kapsamında Tunus'un modernleşmesini şiar edinen liderlerin Tunus demokrasisine verdikleri zararlarda analiz edilmiştir.

2. ARAP BAHARI VE TUNUS

Arap Baharı'nın merkezi Tunus, yoksulluğun ve işsizliğin en yaygın olduğu Kuzey Afrika ülkesidir. 2010'dan 2020'ye Dünya Bankası verilerine göre nüfusu 1 milyon artmış, yoksulluk sınırında çalışan yoksulluk oranı 2010'da %20'ye çıkmış ve 2020 verilerine ulaşamamıştır. Kişi başı GSMH 2010'da 4130 dolar iken 2020'de 3100 dolara düşmüştür. GSYİH büyümesi 2010'da %3.5 iken 2020'de %-8.6'ya gerilemiştir (Worldbank, 2021). 19 Ocak 2010'da gösteri yapmaya başlayan gençleri, "rejimi değiştirmek ve kendi rejimlerini dayatmak isteyen gençler" olarak tanımlayan dönemin başbakanı Habib Essid ve cumhurbaşkanı Bin Ali, yıkıcı akımları engelleyerek, terörün ekonomiye olumsuzluklarını gidermek üzere sokağa çıkma yasağı getirmişlerdir (Aljazeera, 2021a). Ancak hayatla ilgili umutları tükenen genç insanların intihar etmeleri ile başlayan gösteriler, yasaklara karşı isyanı temsil etmiştir.

Devrime giden süreçte Bin Ali Dönemi'nde; yoksulluğun artması, yolsuzluğun engellenememesi ve rejime olan güvensizlik toplumda psikolojisinde travmalara yol açarak intiharların sayısında artışlar olmuştur (Özekin ve Akkaş, 2014:80). İlk olarak 2010'da Manastır şehrinde Abdüsselam Trimeş adlı gencin işsizlik nedeniyle hayatına son vermesiyle başlayan intiharlar, aile reislerinden üniversite mezunu işsizlere yayılmış ve nihayet 26 yaşındaki seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi, elindeki arabasının görevliler tarafından alınmasıyla kendisini belediye binası önünde ateşe vererek intihar etmesi, Arap Baharı'nı ateşleyen fitil olmuştur (Birdane, 2017:87-88). İntiharların sıkça yaşanmaya başlaması toplumsal karmaşayı tetikleyerek Tunus'un geneline yayılan gösteriler, sosyal medya aracılığıyla Mısır, Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn gibi ülkelerde de domino etkisi yapmış ve halkın, otoriter rejimlere karşı demokratik taleplerini içeren sosyal hareketler, literatüre ve tarihe Arap Baharı, Arap Devrimleri, Arap Uyanışı ve Facebook Devrimi gibi adlarla nitelendirilmiştir. Arap Baharı Tunus'un sembolü olan yasemine benzetilerek Yasemin Devrim'i olarak tanımlanmıştır.

Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn'de ayaklanmalar ve isyanlar sosyal şiddeti artırarak iç savaşa yol açmıştır. Bu ülkelerde iç savaşı tetikleyen unsurlardan biri de toplumun farklı etnik unsurlara sahip olması nedeniyle sosyal kırılmaların yaşanmasıdır (Özekin ve Akkaş, 2014:83). Halkın isyanını temsil eden sokak gösterileri Fas, Irak, Cezayir, İran, Lübnan, Ürdün, Kuveyt ve Sudan'a yayılmıştır. Cibuti, Moritanya, Filistin ve Suudi Arabistan'da ise küçük protestolarla yürütülen Arap Baharı'nda göstericilerin en önemli sloganı "Halk Rejimi Devirmek İstiyor" söylemiydi (Arap Baharı, 2021). Çünkü Arap toplumları sömürge sonrası bağımsızlıklarını kazanmış olmakla birlikte sömürge yöneticilerini arayacak liderlere sahip olmuşlardı.

Arap Baharı terimini ilk kez Foreign Policy yazarı Lynch, 6 Ocak 2011'de kullandı. Lynch yazısında protestoların sınırları aşarak Arap toplumlarının geneline yayıldığını, yoksulluğa ve yolsuzluğa karşı öfke yüklü halk isyanlarının sonucunun ise otokratik Arap rejimlerini devirmeye yetmeyeceğini vurguladı (Lynch, 2021). Tunus'dan başlayan ve Arap dünyasına yayılan sosyal hareketin bedelini yine Arap toplumu ödemiştir. Arap Baharı Tunus'ta rejimin değişmesine, Mısır'da darbeye, Suriye, Yemen ve Libya'da ise iç savaşa yol açarak, bahar esintileri kasırgaya dönüşmüş ve Arap Baharı'nı yaşayan ülkeler diğer ülkelerin müdahalesine açık hale gelmişlerdir.

Tunus genelinde 2010 Aralık ayında gösterileri engellemek için güvenlik güçleri sert önlemler almış olmasına rağmen başta avukatlar olmak üzere çeşitli sosyal medya platformları tarafından gösterilerin desteklenmesi sonucunda Bin Ali hükümetinin reform sözü yeterli olmamış, istifa ederek Suudi Arabistan'a sığınmıştır.

Devrim sürecinde göstericilere sert müdahalede bulunan polisin şiddet yerine eylemcileri koruması gerektiğini savunan Tunuslu blog yazarları, “polise yasemin verelim” sloganıyla Tunus’un sembolü olan yasemin çiçekleriyle devrim, bahar havasına dönüştürülmek istenmiştir. Yasemin Devrim’i sosyal paylaşım ağları yoluyla yayılarak, Arap dünyasının ilk siber devrimi olarak tarihe geçmiştir (Cumhuriyet, 2021). Bin Ali’den sonra Fuad Mubzi (eski meclis başkanı) geçici devlet başkanı, Gannuşi ise başbakan olmuştur. Eski rejim yanlılarını hükümette tuttuğu için Gannuşi, yapılan gösteriler karşısında istifa etmek zorunda kalmıştır. Başbakanlığa getirilen eski Dışişleri Bakanı Elbaci el Sebsi ise teknokrat bir hükümet kurmuştur. Tunus Yüksek Mahkemesi eski rejimi temsil ettiği gerekçesiyle Anayasal Demokratik Topluluk Partisini kapatmıştır (Ulutaş ve Torlak, 2011:7-8).

Arap Baharı’nı yaşayan ülkeler içerisinde Tunus’un gelecekteki siyasi kaderini tayin edecek ilk kurucu meclis seçimleri 23 Ekim 2011 tarihinde yapılmıştır. 2011 seçimlerinde Gannuşi başkanlığındaki Nahda Hareketi 89 sandalye, Merzuki başkanlığındaki Cumhuriyet Kongre Partisi 29 sandalye ve Cafer başkanlığındaki Ettakol partisi 20 sandalye kazandı. Seçim sonucu üçlü koalisyon hükümeti kuruldu. Buna göre mecliste en az sandalye kazanan Mustafa Bin Cafer meclis başkanı, Nahda partisi’nin 1/3’ü kadar milletvekiline sahip olan Cumhuriyet Kongre Partisi’nin lideri Merzuki cumhurbaşkanı ve en çok sandalyeye sahip Nahda genel sekreteri Cibali başbakan olmuştur (Aljazeera, 2021). Nahda Hareketi Partisi kendisine yakın iki partinin yaklaşık iki katı sandalye kazanmış olmasına rağmen Tunus siyasetinde iktidarın en önemli belirleyicisi olan cumhurbaşkanlığını rakip partiye hediye etmiştir. Gannuşi’nin lideri olduğu Nahda’nın Tunus’un demokratikleşmesine katkısı olarak nitelendirilirse de bu durum aynı zamanda Nahda’nın yaşayacağı olumsuzlukların da habercisi olmuştur. Demokrasilerde seçim sonucu partilerin iktidara gelmesinin yeterli olmadığı, sistemin devamı için muktedir olmanın daha çok önem arz ettiği Tunus’un yaşadığı deneyim göstermektedir.

Tunus Cumhuriyeti tarihini ve Nahda hareketini anlamak için Tunus’un kurucu lideri Habib Bin Ali Burgiba ve Burgibaizmin Tunus siyasetine yansımalarını açıklamak gerekmektedir. 1957-1987 arası dönemde ülkeyi yöneten Habib Bin Ali Burgiba Sorbonne Üniversitesi, Hukuk ve Siyaset Bilimi mezunudur. Burgiba ülkesine dönünce hem avukatlığa hem de arkadaşlarıyla Yeni Düstur Partisi’ni kurarak Fransız sömürge yönetimine karşı Tunus’un bağımsızlığı için mücadeleye başladı. 20 Mart 1956’da bağımsızlığını kazanan Tunus’un 1957 seçimlerinde ilk cumhurbaşkanı oldu. İslam, devletin resmi dini olmakla birlikte Burgiba toplumun laikleştirilmesi için mücadele etmiştir. Tunus’un eğitiminde ve modernleşmesinde Fransa’nın etkisi çok fazladır. 1975’te ömür boyu cumhurbaşkanlığını ilan eden Burgiba, kendini Tunus halkının eğiticisi ve kurtarıcısı olarak görmüştür. Ulusal birliği sağlama amacıyla tek partili sistemi güçlendiren Burgiba modernleşmenin ve ilerlemenin yolunu Tunus’un, İslami geçmişinden bağlarını koparmakla mümkün olacağına inandı. 1980’li yıllarda muhalefete ve muhalif İslamcılara karşı sert politik kararlar alan Burgiba, 1986 yılında Zeynel Abidin Bin Ali’yi başbakanlığa getirmiştir. Sertlik yanlısı Bin Ali 1987, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Burgiba’yı ev hapsine göndererek kendisi Cumhurbaşkanı oldu. Devletin ideolojisi olarak Burgibaizm, İslamcılarını sindirmekte kullandı (Habib Burgiba, 2021). Sosyal mühendislik projesi olan Burgibaizm ideolojisi, Burgiba’dan Bin Ali’ye ve Said’e otoriter olup, Tunus’un modernleş(tiril)mesinde ve demokratikleş(tiril)mesinde olumsuz etkileri olmuştur. İslamcı ve laik kesimler arasında radikalleşmenin yaygınlaştığı Tunus toplumu, dış güçlerin vesayetçi etkilerine maruz kalmıştır.

Batı değerlerini savunan Burgubaizm; popülist, laik ve korporatist devletçi düşünceye sahiptir. Burgubaizm, Batı tipi bir milliyetçiliğe sahiptir. Kurucusu Burgiba Tunus’u, Arap ülkeleri ile batı uygarlığı arasında bir köprü olarak görmüştür. Fransız sömürgeciliğine karşı çıkmakla birlikte Fransa’nın kültür ve eğitim sistemini, Tunus toplumunun modernleşmesi için zaruri görmüştür. Pragmatik bir düşünce olan Burgubaizm ideolojisi doğrultusunda Tunus halkı modernleş(tiril)meye çalışılmıştır.

Reformcu lider olarak tanımlanan Burgiba ve Burgibaizm; Yeni Düstur Partisi (1934-1964), Sosyalist Düstur Partisi (1964-1988), Demokratik Anayasal Yükseliş (1988-2011), Vatan Partisi (2011-2013), Milli Düstur İnisyatifi (2011-2019), Hür Düstur Partisi (2013-), Tunus Projesi (2016-) ve Çok Yaşa Tunus (2019-) partileri tarafından temsil edilmiştir (Burgibaizm, 2021).

Avrupa değerlerini ve kültürünü Tunus toplumuna yaymaya ve gerektiğinde de dayatmaya çalışan Burgubaizm ideolojisi, Mısır'ın modernleş (tiril)mesini amaç edinen Nasırizm'den etkilenmiştir. Burgiba, Atatürk'ü referans aldığı söylese de Burgibaizm ideolojisinin Nasırizm dayanağı ve Tunus'un sömürgeci geçmişi dikkate alındığında Kemalizmden farklıdır. Kemalizm ideoloji olmanın ötesinde toplumsal ve kültürel bir proje olarak batan bir imparatorluğun üzerinde bağımsızlık mücadelesi veren yerli bir projedir. Sabit ve değişmez ilkelere sahip ideoloji ile Gazi Mustafa Kemal'in muasır medeniyet fikri arasındaki temel fark, ilkinin statükocu ikincisi ise dinamik olmasıdır. Ancak Atatürk'ün öngörülleri cumhuriyet tarihinde zaman zaman Atatürkçülük ya da Kemalizm ile ideolojikleştirilmiştir. Kemalizm ile Burgibaizm arasındaki benzerlik, Burgibaizmin de ideolojikleştirilmesi olmuştur. Cumhuriyet tarihi sürecinde Gazi Mustafa Kemal'in muasır medeniyete ulaşma düşüncesi Kemalizmin, ideolojikleştirilmesi üzerinden sekteye uğratarak Türk demokrasisi yara almıştır¹. Bu anlamda Kemalizm ile Burgubaizm bir çeşit elitizm olup her ikisi de toplumun aydınlatılmasını amaçlamıştır. Her iki ideoloji de toplumun kültürel modernleş(tiril)mesini amaçlayan sosyal mühendislik projesidir.

Tunus'dan Mısır'a, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine yayılan Arap Baharı analiz edildiğinde nedenler ile sonuçlar arasında önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Arap toplumlarında isyana yol açan hususlar; otoriterlik, yolsuzluk, yoksulluk, insan hakları ihlali, işsizlik, adam kayırmacılık ve mezhepçiliktir. Gösteri yapanlar ülkelerinin demokrasiye geçmesini, özgür seçimleri, ekonomik özgürlüğü, insan haklarına dayalı hukuk sistemini ve işsizliğin önlenmesini istemişlerdir. Bu isteklerini gerçekleştirmek üzere direnmişler; gösteri, sosyal medya platformu, isyan, protesto, kendini yakma, oturma, grev, ayaklanma ve iç savaş gibi sivil itaatsizlikten direnişe ve savaşa çeşitli biçimlerde eylemlerde bulunmuşlardır. Arap Baharı sonucunda çeşitli biçimlerde trajedilere maruz kalan ülkeler acı reçetelerle karşılaşmışlar ve makus kaderlerini değiştirememişlerdir (Akkaş, 2011:338-340). Tunus'un Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkesini terk etmiş ancak Tunus'da demokratikleşme sürdürülemediği. Mısır'da Hüsnü Mübarek devrildi ve suçlanarak tutuklanmıştır. Seçimden zaferle çıkan ve Cumhurbaşkanı olan Mursi, darbe ile indirildi ve cezaevindeyken şüpheli biçimde ölmüştür. Libya lideri Kaddafi devrildi ve öldürüldü, Yemen'de Ali Abdullah Salih devrilerek Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur. Suriye'de Beşar Esad ülkeyi iç savaşa ve diğer ülkelerin müdahalelerine kapı aralamıştır. Arap Baharı'nın Arap toplumlarında demokrasiye yol açmadığı gibi Arap kışına çevirmiştir.

3. RAŞİD EL-GANNUŞİ VE NAHDA HAREKETİ PARTİSİ

1941'de Tunus'un Gabes ilinin Hama köyünde doğan ve 10 kardeşin en küçüğü olan Raşid el-Gannuşî'nin ilk eğitim yılları, batının etkilemediği ve Müslüman geleneklerin yoğun olduğu bir ortamda geçmiştir. Hafız olan babasından Kur'an'ı hifzeder. Tunus'daki eğitimini, Tunus'la bütünleşen Zeytuniye Medresesinde tamamlayarak öğretmen olur. Fransızca eğitim veren liseyi bitirmedeğinden Tunus'da üniversiteye devam edemez. Mısır ve Şam'da eğitimlerini tamamlayan Gannuşî, Hasan El Benna'dan Muhammed İkbâl'e, Mevdudî'den Seyyid Kutub'a ve Malik Bin Nebî'ye birçok İslam düşünüründen etkilenmiştir.

¹Kemalizmi Cumhuriyet dönemi Türk aydınlanmasının ideolojisi olduğunu belirten Atay, Akşit, Tunaya, Kışlalı ve Giritli, dönemin emperyalist, dinci ve komünist etkilerden uzaklaşarak bağımsızlığa ve ilerlemeye dayalı yerli bir ideoloji olarak tanımlamışlardır. Kemalizm; dogmatizme ve totaliterizme karşı ilerici, devrimci ve modernleşmeci yolu izleyen dinamik bir ideolojidir. Berkes, Mardin, Başkaya ve Heper kemalizmi bir ideolojiden ziyade tarihsel modernleşme yolu, medeniyet projesi, Osmanlı Tanzimat dönemi batılılaşmanın devamı, devleti kutsallaştırmanın ve yüceltmenin aracı olarak tanımlamışlardır (Öztürk, 2013:58-65 ve 67-73).

Düşüncesinin tekâmülünde ve terakkisinde Nasırizm'in etkileri varsa da süreç içerisinde Arap sosyalizmini eleştirmiştir. Tunus halkının batılılaş(tırıl)masında Fransız eğitim sisteminin etkilerinin bilincinde olan Gannuşi, bu etkileri analiz etmek ve eğitimini tamamlamak için Sorbonne Üniversitesinde Felsefe okumuştur. Gannuşi'nin Fransa'da eğitim almasının iki nedeni vardır. Birincisi Fransız etkisindeki Tunus'da İslamın toplumsal yaşamdan uzaklaşmasını analiz etmektir. İkincisi ise Paris'in, Tunus'un modernleşmesindeki önemidir (Canbaz, 2021:1-4). Tanzimat Dönemi Osmanlı Aydınlarının batı fikir dünyasını anlamak ve yorumlamak üzere yaptıkları hicret gibi Gannuşi'de Tunus'da tanınmanın ve toplumda etkili olma yolunun, Paris'ten geçtiğinin farkındadır.

Arap Baharı başta Gannuşi olmak üzere Nahda üyesi çoğu kişinin Tunus'a dönerek siyaset yapmalarına olanak verir. Seçim yasağı kalkan Nahda Hareketi, katıldığı 2011 seçimlerinde 217 sandalyenin 89'unu kazanarak mecliste en çok milletvekiline sahip olur. 2014'te hükümetten çekilen Nahda aynı yıl yapılan seçimlerde 69 milletvekili kazanarak, Nida Tunus Partisi liderliğinde kurulan koalisyon hükümetinin ortağı olmuştur. Selefi gruplarında siyaset yapmaları nedeniyle Gannuşi, 2016'da yapılan parti kongresinde siyasal İslam söylemini terk ederek demokratik İslam anlayışını benimsemiştir. 2014 Anayasa'sının seküler ve dini aşırıcılığı engellediğini söyleyen Gannuşi dinin, siyasi mücadeleden uzak durması ve devletin, uygulanabilir programlarla sürdürülmesi gerektiğini belirtmiştir (Nahda, 2021). Tunus laikleri ve batının çoğu entellektüeli ve lideri İslamcılığı, El Kaide ve Boko Haramla aynı kefeye koymuş olduklarından Gannuşi, kendisini selefilere ayırmakta ve demokrasi taraftarı olduğunu her fırsatta beyan etmiştir. Ancak Gannuşi'nin çabaları, Tunus'un laik kesimlerince yeterince anlaşıl(a)mamıştır.

Gannuşi'nin İngilizce, Fransızca, Farsça ve Türkçe'ye tercüme edilen birçok eseri vardır. İslam Devletlerinde Kamusal Özgürlükler, Biz ve Batı, Tunus İslami Hareketin Deneyimi, Böylece İbn-i Teymiye, Laiklik ve Sivil Toplum, İslami Hareket ve Değişim Sorunu, Filistin Sorununun Dönemeçleri ile Yolları, Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın, İslam devletinde Vatandaşlık Hakları ve Farklı Sağcılık ve Birlik Olma Sorumluluğu gibi eserler Gannuşi'nin felsefi, dini ve siyasi düşüncesinin derinliğini ifade etmektedir (Gannuşi, 2021).

Gannuşi selefilikten (Ortodoks İslam, Vahhabilik) akılcılığa, milliyetçilikten sosyalizme çeşitli düşüncelerden etkilenmiştir. Batı ile doğu fikriyatını İslam ile yeniden okuyan bir filozof, siyasetçi ve devlet adamıdır. Hasan El Benna'nın kurduğu İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) hareketini, özgürlüğün temsilcisi olarak gören Gannuşi, 1970 sonrası Tunus'da Müslüman Kardeşler Hareketi'nin yöntemlerini kendisine örnek almıştır. Tunus'un geleneksel dindarlığını oluşturan Maliki mezhebinin ve Eş'ari'lik'in, katı ve hoşgörüsüz dindarlık olduğunu düşünen Gannuşi'ye göre insanları uyuşturan bir sufizm anlayışının ve yaşamının, devlet otoritesini meşrulaştırmak için kullanıldığını belirtir. "İbn Teymiye Düşüncesinde Kader Anlayışı" yüksek lisans tezinde kaderciliği ve sufizmi eleştiren Gannuşi'nin eserleri Ez-Zeytune medresesi tarafından da yasaklanmıştır. Gannuşi Tunus toplumundaki İslami uyanışın; Eş'ari'lik öğretisindeki kadercilik yerine aklın ve hür iradenin, maliki mezhebinin taklit öğretisi yerine içtihadın ve körü körüne bağlılığı teşvik eden Sufizm yerine de eşitlik ve seçme özgürlüğüne dayanan sufiliğin yer değiştirmesiyle gerçekleşeceğine inanmaktadır (Tekin, 2020:39-44 ve 52-55). Tunus'un geleneksel İslam düşüncesinin ve yaşamının Tunus modernleşmesi ile dikotomisini çözümleyen Gannuşi'nin düşünceleri İslam Cemaati içindeki gruplaşmalara yol açmış, selefilik ve akılcılık tartışmaları da toplumun İslami hassasiyetini taşıyan kesimler arasındaki bölünmeleri arttırmıştır.

Gannuşi, liberalizm ve sosyalizm ideolojilerini eleştirmiş, Burgiba Dönemi batılılaşma çabalarını eleştiren muhalif söylemlere katılmış ve 1 Mayıs 1980'de Tunus İslami Hareketi olarak işçi bayramını kutlamıştır. Tunus İslami Hareketi, Gannuşi ve arkadaşlarının kurduğu yasal olmayan bir harekettir. 1979 İran Devrimi, Gannuşi ve Tunus toplumunun İslami uyanışını etkilemiştir.

Gannuşi İnan devriminin Tunus'a yansımalarını; zorba yönetime karşı direnmek, israfı ve adaletsizliği önlemek, siyaseti emperyal etkilerden uzaklaştırmak ve halkı sömürge kültüründen kurtarmak olduğunu belirtmiştir. 1980 yılında Sudan'da verdiği konferansta cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması ve kadınların, sosyal ve siyasal etkinliklere katılması gerektiğini savunmuştur. 1980'lerde Gannuşi'nin de içinde olduğu İslami Eğilim Hareketi temsilcileri (yaklaşık 500 kişi) tutuklanmıştır. 1981-1984 yılları arasında cezaevinde kalan Gannuşi'nin düşüncesi, Afgani ve Abduh gibi İslamda Rönesansı savunan düşüncelere yaklaşarak; İslamdan vazgeçmeden ve batıyı da ötekileştirmeden batıdan faydalanmak fikrini olgunlaştırmıştır (Çelik, 2021).

Gannuşi İslam, demokrasi ve özgürlükler konusunda Malik Bin Nebi'yi takip eder. Nebi demokrasinin İslam veya batı herhangi bir tarafla açıklanamayacağını söyler. Ona göre demokrasi; insanın kendine davranış biçimi, başkasına davranış biçimi ve bu davranış biçimlerinin geliştirilmesinde sosyo-politik bileşimler olarak tanımlanmaktadır. Gannuşi Tunus'da demokrasinin İslam bahanesiyle sürdürülemediğini halbuki İslamın, kişinin temel hak ve hürriyetlerini koruduğunu ve kadın haklarını gözettiğini belirtmektedir. İslam Devletlerinde Kamusal Özgürlükler adlı eseri nedeniyle ömür boyu hapis cezasına ve idama mahkum edilen Gannuşi, Burgiba'nın 7 Kasım 1987'de Bin Ali darbesiyle ev hapsine gönderilmesi sonucu Bin Ali tarafından serbest bırakılarak, gönüllü olarak Londra'ya sürgüne gitmiştir (Küçük, 2017: 27, 36-40).

Gannuşi'nin batı ve değerleriyle sorunu yoktur. Onun sorunu modernleşme adına toplumun tarihi ve kültürüyle bağının kopartılması ve batıya bağımlılığın devam ettirilmesidir. Örneğin Gannuşi İslami demokrasinin, demokratik araçlar ile İslami değerlerin evliliğinden doğacağını söyler. İslamın demokrasi ile evliliği; içtihat, icma ve şura gibi kurumlarla gerçekleştirecektir. Ona göre özgürlük, kulluktur. Kulluk ise imanın bir cüz'i olup doğruluk bilinci ve sorumluluğuna sahip olmaktır. Bireyin en temel hakkı ise inancını iradesiyle seçmesidir. İslam toplumunda vatandaşlık hakkının etnik, ırk, renk, statü ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin hakkı olduğunu ve gayrimüslimlerin de inançları doğrultusunda yaşama haklarına sahip olduğunu belirtmiştir (Gök, 2019:45-54). İslam düşüncesinde devlet ile batı anlayışında devlet ayrımını yapan Gannuşi'ye göre batıda devlet, akıl ve din arasında yaşanan savaş sonucu aklın galip gelmesiyle kurulmuş ve Kilisenin, insan akli ve yaşamı üzerindeki kontrolünden, laik devlet sayesinde kurtulmuşlardır. Akla dayanan yasa, devletin hukuk düzenini oluşturmuştur.

İslami devlette ise egemen Yaratıcı olup iktidarın meşruiyeti, Kur'an'ın belirttiği toplumda adalet ve eşitliğin sağlanması ile gerçekleşmektedir. İslami yönetimde şura ve içtihat esastır. Hıristiyanlığın ürünü olan laiklik kavramının batıda bilim ve din arası çatışmanın sonucu ortaya çıktığını söyleyen Gannuşi, emperyalistlerin dayatması olan Arap laikliği ile de Arap toplumları, gelenekleriyle modernlik arasında bağ kuramamışlardır. Fransız sömürgecilikinden kurtulan ve bağımsız devlet kuran Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkelerde radikal bir laiklik söz konusudur. Gannuşi İslami siyasette sivilliğin önemli olduğunu ve Arap laikliğinin, sivil toplumla bağdaştırılamayacağını belirtmiştir (Çelik, 2021). Özgürlük ve hak kavramının İslami temellerini vurgulayan Gannuşi, demokrasi ile İslam düşüncesinin çatıştırılamayacağını söyleyerek Arap rejimlerinin, laiklik adı altında toplumları zorla modernleştirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Raşid Gannuşi ve Abdülfettah Muru tarafından 1978'de doğan Tunus İslamcı hareketi, 1981 yılında İslami Eğilim (Yöneliş) Hareketi olarak partiye dönüşmüştür. Ancak Burgiba hükümeti döneminde parti ve üyeleri için siyasi baskılar artmış ve tutuklamalar yaşanmıştır. Burgiba'nın 7 Kasım 1987'de Bin Ali darbesiyle ev hapsine gönderilmesi sonucu Bin Ali tarafından siyasi tutuklular serbest bırakılmıştır. 1 Mart 2011'de faaliyet izni alan partinin adı En Nahda Hareketi olarak değiştirilmiştir. Nahda hareketi, Arap aydınlanmasına bağlı modern bir siyasi harekettir. Nahda hareketi, Arap dünyasında sömürge karşıtı hareket olarak ta tanınmaktadır (Somuncuoğlu, 2015:105-113). Modernleşmeyi içselleştiren Nahda Hareketi Partisi, ülkenin demokratikleşmesinde Tunus toplumunun siyasal ve kültürel bir hareketi olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda Tunus Nahda'sı ılımlı, İslamcı, demokrat ve merkez sağ parti olarak tanımlanabilir.

1987-2011 yılları arasında devlet başkanlığını yürüten Bin Ali döneminde, tutuklu siyasilerin salıverilmesi, sivil örgütlerin serbestleşmesi ve çok partili sisteme geçilmesi gibi konularda girişimler olmuşsa da alınan siyasi kararlar ile demokratikleşmenin yaygınlaşması engellenmiştir. Tunus demokrasisinin temel sorunu demokrasi değerlerinin yöneticiler tarafından içselleştirilememiş olmasıdır². Örneğin Bin Ali'nin söylemleri arasında kaynakların adil dağılımı ve çok partili demokrasiye geçilmesi ile Nahda Partisi'nin söylemleri benzerdir. Gannuşi bu taleplere ek olarak dinin, kamusal alanda da görünür olmasını amaçlamıştı. 1989 seçimlerinde Bin Ali'nin batıcı ve katı laik aşkını siyaset uygulamaları nedeniyle Nahda Hareketi Partisi'nin seçimlere katılması yasaklanmıştır. Seçimlere bağımsız adaylarla katılan ve oyların yaklaşık %13'ünü alan parti parlamentoya giremeyince Nahda Hareketi lideri Gannuşi Bin Ali'ye mektup yazarak hiç olmazsa 10 milletvekili ile partisinin mecliste temsil edilmesini istemiştir. Bin Ali ise Gannuşi'yi 22 yıl sürecek olan gönüllü sürgüne Londra'ya göndermiştir. Parti mensuplarına yönelik baskıyı artıran Bin Ali, partiyi destekleyen 25000 kişiyi hapse attirmiştir (Nahda Hareketi, 2021).

Yasemin Devrimi sonrasında siyaset yapma hakkını elde eden Nahda Hareketi ve ülkesine dönen Gannuşi, Ekim 2011 seçimlerinde sandalye kaybına uğramayı göze alarak nispi temsil sisteminin uygulanmasını kabul etmiş ve küçük partilerinde meclise girmelerini desteklemiştir. Gannuşi'nin amacı seçim sonrası oluşturulacak kurucu meclisin yapacağı anayasanın, toplumun geniş kitlelerinin katılımıyla ortaya çıkacak olmasını arzu etmesidir. İlimli ve uzlaşmacı olan Nahda Hareketi Partisi 2011 seçimlerinde %41 oy ve 89 sandalye kazanarak mecliste birinci parti olmuştur. Cumhurbaşkanlığına ikinci partiye veren Gannuşi kendisi başbakanlığa razı olmuş, bakanlıklarında %40'ını alarak uzlaşmacı tavrını devam ettirmiştir. 6 Şubat 2013'te sol muhalif Demokrat Yurtseverler Hareketi lideri Şükrü Belayid'in öldürülmesi sokakları karıştırmış, Nahda karşıtı gösterilerde ikinci devrim sloganları atılmıştır. Yeni anayasayı hazırlamakla görevli Halk Cephesi, Cumhuriyetçi Parti, El Massar ve Tunus Nidası grupların temsilcileri Kurucu Meclis'ten çekilmişlerdir. Belayid'in öldürülmesinden Müslüman Kardeşler Hareketi bağlantılı Nahda'nın sorumlu tutulması, Fransız Cumhurbaşkanı Hollande'ın bu durumu destekleyici açıklamaları, Nahda liderliğindeki koalisyonun dağılmasına yol açmıştır (Kurt, 2014). Bin Ali'nin batı yanlısı katı laiklik uygulamaları ile Gannuşi'nin batıyı analiz ederek milli duruş sergilemesi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Burgiba'dan Bin Ali'ye ve Said'e Tunus'un batılılaşma taraftarı yöneticileri, demokratik değerleri içselleştiremediğinden toplumun da demokratik taleplerini görmezden gelmişlerdir.

Tunus'taki diğer partilerle karşılaştırıldığında halk tabanında daha iyi örgütlenen Nahda Hareketi ve tanınan lideri Gannuşi, devrim sonrası ülkesine dönebilmiştir. Türkiye'yi kendileri için örnek aldıklarını söyleyen Gannuşi, İslam ve modernite arasında denge kurmaya çalışmış ve 2011 seçimlerinde "Tunus için özgürlük, adalet ve kalkınma" başlıklı seçim beyannamesi yayınlamıştır. Beynamede demokratik bir siyasal rejimin kurulmasını, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı ve bağımsız yargı ile adaletin tesis edilmesi gerektiğini savunmuştur. Dini İslam, dili Arapça ve rejimi cumhuriyet olan bir Tunus devleti hayal ettiklerini belirten parti, devrim ile bağımsız ve özgür bir devletin kurulacağını belirtmiştir (Ulutaş ve Torlak, 2011:8-9).

²Platon'dan günümüz düşünürlerine siyasette aşkınlık ve içkinlik tartışması devam etmektedir. Aşkını siyasetin temsilcileri arasında Platon, Aziz Augustine, Hobbes ve Hegel yer alırken içkin siyaseti temsil edenler arasında Aristo, Spinoza, Hume ve Foucault gibi düşünürleri saymak mümkündür. Aşkını siyaset anlayışında varlık, ilkeye dayanır. İnsanların kendi özü olan iyilik doğrultusunda hareket ettiklerinde mutlu olacaklardır. Bu düşüncenin günümüz siyasetine yansımalarını, sosyal ve siyasal mühendislik projeleri ile toplumun yönlendirilmesinde görmek mümkündür. İçkin siyaset yaklaşımında ise varlıklar alemi aynı zamanda çokluk ve temsil alanıdır. Burada insanlar tecrübe ettikleri toplumsal durumları, mutluluklarını artıracak girişimler ile beslemektedirler. Demokratik değerleri içselleştiren insanlar, demokratikleştirilmeden demokratikleşmektedirler (Akkaş, 2017:460-461).

Nahda Hareketi, yabancı misyon tarafından ılımlı olarak tanımlanırken Tunus'un seküler kesimi partinin gizli ajandası olduğu suçlamasını iddia ederek siyaset yapmalarını engellemeye çalışmışlardır. İslami Eğilim Hareketi (Nahda öncesi oluşum)'dan ayrılan cihatçı (selefi) örgütlerin faaliyetlerini laik kesimler, Nahda Hareketi'ni eleştirmekte kullanmışlardır. Nahda Partisi ile selefi örgütler arası dirsek temasının faturasını Nahda ödemiştir. 2013 Şubat ayında sol liderlerden Şükrü Belayid'e ve Temmuz'da Muhammed Brahmi'ye yapılan suikastlerden cihatçı örgütleri (Ensar el-Şeria) sorumlu tutan Tunus yetkilileri, bu örgütlerin IŞİD ve Ukbe Bin Nafi Tugayı ile bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir (Köktaş, 2015:4-6). Selefi grupların partileşmesi yoluyla radikalleşmelerinin önleneyeğine inanan Nahda partisi, selefiler ile bağıni koparmış olsa da selefi işbirlikçisi suçlamasından kurtulamamıştır. Başta dış basın olmak üzere Fransa'nın, Arap Baharı sonrası Tunus anayasasının koruyucu ilkesinin laiklik olduğu söylemleri, Tunus demokrasisinin dış etkilerini anlamak açısından önemlidir. Örneğin BBC'nin 27 Temmuz 2021 tarihli yazısında "Nahda Hareketi: Tunus'ta Cumhurbaşkanı darbe girişimi ile suçlayan siyasal İslamcı oluşum" başlığını atmıştır. Yazıda Nahda'nın krizin başlıca aktörü olduğu belirtilmekte ve Said'in siyasal İslamcılarının devleti ele geçirme çabalarına karşı anayasal müdahale ettiği vurgulanmaktadır (BBC News, 2021).

Tunus'da ordu gösteriler karşısında tarafsızlığını korumuş, anayasa müzakereleri sürecinde suikastler karşısında hükümet dağılmış ve yeni hükümet ise güvenlikçi politikalara yönelmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki yaklaşık 40000 personele sahip Tunus ordusu Arap dünyasının en zayıf ve garnizonuna kapatılmış en güçsüz ordudur. Tunus ordusu teçhizatlarının ABD ve Fransa kaynaklı olması ve askerlerin de Avrupa'da yetişmiş olmaları sivil otoriteye, saygı duyan bir anlayışa sahip olmuşlardır. Ayrıca Burgiba'dan Said'e iktidarların, orduyu daha az desteklemeleri ve kendilerine bağlı ulusal muhafızları güçlendirmeleri de ordunun etkisiz kalmasına yol açmıştır. Askerlik görevinin zorunlu olduğu Tunus'da kentlerde yaşayan okumuş kişiler, askerlik görevini yapmak istememektedirler (Nahas, 2019).

Said'in 2019 cumhurbaşkanı seçilmesi sonrasındaki uygulamaları devrim sonrası kazanımların da yok edildiğini göstermektedir. Said 25 Temmuz 2021'de cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanarak parlamentoyu feshetmiş ve başbakan Hişam El-Meşişi'yi görevden almıştır. 22 Eylül 2021 kararnamesiyle de cumhurbaşkanının yasama ve yürütme yetkisi genişletilmiş ve yasa tekliflerinin, anayasaya uygunluğunu denetleyen geçici komisyon da feshedilmiştir. Seçim sonrası süreçte Nahda'nın Munastır, Sakafes ve Sousse kentlerindeki ofisleri kundaklanmış, Nahda Partisi ve Tunus'un Kalbi Partisi hakkında seçim kampanyasında dış fon ve lobi hizmeti aldıkları gerekçesiyle kapatma davası açılmıştır (Turan, 2021). Said'in bu uygulamalarının Tunus'da siyasetin, istisnai haller üzerinden yürütüldüğünü göstermektedir.

Said'in uygulamalarının en büyük destekçisi çalışan 4 milyon nüfusun yaklaşık 1 milyonun üye olduğu Nobel ödüllü Genel İşçi Sendikası olmuştur. Burgiba döneminden günümüze parlamentoda temsil edilerek siyasetle iç içe olan sendika, Cumhurbaşkanı'nın başbakanı görevden alması ve parlamentoyu feshetmesini hukuk devletinin gereği olarak görmüştür. Dolayısıyla ordu, yargı ve dış unsurların vesayetine maruz kalan Tunus siyasetinin demokratikleşememesinin engellerinden birini de sivil kurumlar oluşturmuştur (Özhan, 2021). Devletin kurumları kurumsallaş(a)madığı sürece istikrarsızlığın devam edeceğini söylemek mümkündür. Arap Baharı Tunus'da Nahda'nın da etkisiyle demokratik arzuları filizlendirmiş olmasına rağmen domino etkisi yaptığı Mısır'daki olumsuzluklardan etkilenerek makus tarihini dönüştürememiştir.

Devrimin yapıldığı 2011'den 2021'e Tunus'un 10 yıllık tecrübesinde 4 cumhurbaşkanı, 8 başbakan ve 10 hükümet kurulmuştur. Nahda'dan sadece iki başbakan, iki yılı bulmayan bazı bakanlıklar ve bir meclis başkanlığı elde edilmiştir. Nahda seçimlerden birinci parti çıkmasına rağmen 10 yıllık dönemde Tunus siyasetinde muktedir olamamıştır. 2011 seçimlerinde %37, 2014'te %28 ve 2019'da %20 oy alan Nahda Partisi, sadece Nahda açısından değil seçimlere katılım oranında yaşanan düşüklüğünde toplumun Tunus demokrasisine olan inancını göstermektedir.

2019 seçimlerine katılım oranı yaklaşık %50 olmuştur. Nahda'nın ekonomik ve politik programının iktidar çekişmeleri arasında kaybolması, ülkenin demokratikleşmesini de engellemiştir (Özhan, 2021). Kısaca Said'in demokrasiyi askıya alan tutumu karşısında Nahda ve demokrasi yanlısı aktörler, yolsuzluktan yoksulluğa ve salgın hastalıklara krizleri çözecek programlar ve projeler geliştiremezlerse Said'in olağanüstü hal uygulamaları olağanmış gibi devam edecektir.

Devlet başkanı Said 25 Temmuz 2021'de aldığı olağanüstü kararlar doğrultusunda seçimlerin, 25 Temmuz 2022'de anayasa değişikliği referandumu başlayacağını ve Meclisin 17 Aralık 2022'de yapılacak parlamento seçimleri ile açılacağını duyurmuştur. Devrimin 11. Yıl dönümünde siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin çağrısı üzerine başkent merkezindeki Habib Burgiba caddesine yürüyen göstericiler "tek adam yönetimine hayır", "darbeye hayır", "anayasaya dönüş evet" ve "statükoyu reddetmeye devam edeceğiz" gibi sloganlar atmışlardır. Gösteriye Said'in görevden aldığı Meclis başkan vekili Samira Şavuşi'de katılmıştır (Euronews, 2022).

Ayrıca "Darbeye Karşı Vatandaşlar Girişimi" mensupları 23 Aralık 2021'de açlık grevini başlattılar. Tunus'un siyasi analistlerinden Dagim'e göre Tunus toplumunun sahip olduğu özgürlükler ve uzlaşma kültürü kaybedilmemelidir. Toplumun bileşenleri arasındaki fikir birliğinin ülkeyi Libya, Mısır, Yemen ve Suriye'nin yaşadıklarından kurtardığını belirten Dagim, Said'in uygulamaları ile ülkenin kaosa sürüklendiği uyarısında bulundu. Tunus'un siyasi analisti Berik ise devletin öncelikli görevinin yolsuzlukla mücadele ve ekonominin düzeltilmesi olduğunu ve siyasi istikrarın yeni bir anayasa ile gerçekleştirileceğini belirtmiştir (Cueydan, 2022). Partilerden sivil topluma ve siyasi analistlere Arap Baharı sürecinde elde edilen kazanımların yok edilmemesi gerektiğini belirterek, toplumsal kesimlerin sahip olduğu uzlaşmacı kültürün siyasette Tunus'un demokratikleşmesine katkısı olacağına inanmaktadırlar.

4. SONUÇ

Tunus başta olmak üzere Arap Baharı, Müslüman toplumlarında laik-İslamcı çatışmasını aşamadığı için demokratikleşme ağır aksak ilerlemektedir. Tunus siyasetinde seküler kesimin korkuları ile İslamcı kesimin rüşünü ispat edememesi, İslamcı-laik çatışmasına dönüşmüş ve demokratik değerler rafa kaldırılmıştır. Esasen Tunus modernleşmesi Osmanlı Tanzimat döneminde başlayarak eğitim reformlarını gerçekleştirmişti ve 1861'de Tunus, kendi anayasasını yapmıştı. Ancak eğitim reformlarını Fransa'dan alan Tunus, batının etkisinde anayasal gelişmeleri yaşamıştır. Burgiba'dan günümüze Tunus'un kurucu ve kurtarıcı liderleri geleneksel kurumları kapatmış, gelenekleri yasaklamış ve Fransa'dan daha çok Fransız olan bir batıcı modern Tunus yaratmak istemişlerdir. Kısaca etnit ve dini ayrılıkların daha az yaşandığı homojen bir Arap toplumu olan Tunus, bağımsızlığından günümüze sosyal ve siyasal mühendislik projeleriyle istikrarsızlığı yaşamaktadır. Arap Baharı sürecinde yaşanan kısa süreli uzlaşma Nasirizm, Burgibaizm, tepeden inmece ve Arap sosyalizmi gibi ötekileştirici laik uygulamalar karşısında Müslüman kesimin hassasiyetlerini temsil eden Nahda'nın yaşadığı belirsizlikler, seküler-islamcı kesimler arasında gerilimlerin yaşanmasını ve birbirlerini dışlamalarına yol açmıştır.

Arap Baharı'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde demokratikleşmeye yol açacağı ümidi, askeri ve sivil rejimleri daha çok otoriterleştirmiş ve bazı ülkeler iç savaşa sürüklenmiştir. Arap Baharı ülkelerinin nüfus olarak %99'u Arap ve %98'i Müslüman olmakla birlikte toplumun demokratikleşme talepleri, otoriter liderlerin ihtiraslarına kurban edilmiştir. Heterojen nüfusa sahip Irak, Suriye ve Yemen gibi Arap ülkelerinde iç savaş yaşanırken, homojen nüfus yapısı, ordunun tarafsızlığı ve toplumsal kesimler arası diyalogun sürdürüldüğü Tunus'da devrim, Yasemin olarak tanımlanmıştır. Ancak en çok oyu alan Nahda Partisi iktidarı sürdürecektir kurumsallaşmayı gerçekleştirememiştir. Tunus'da iktidar muhalif sesleri bastırarak Burgiba geleneğini devam ettirmiştir.

Mısır'da Nasır'dan Mübarek'e Nasırizm devam ettiği gibi Tunus'ta da Burgiba'dan Bin Ali'ye ve Said'e Burgibaizm'in gölgesi, demoklesin kılıcı gibi durmaktadır. Arap Baharı Tunus toplumundaki demokratik arzuları kamçıladi ise de ne seküler, liberal ve milliyetçi aktörler ne de İslamcı partiler ve aktörler yaşanan gelişmeleri, Tunus'un yeniden dirilişine sevk edememişlerdir. Müslümanlığın toplumun mayası olduğu Tunus'ta İslam karşıtlığı arttıkça demokrasi ihtimali de zayıflamaktadır. Çünkü muhafazakar demokratların demokrasi arzuları zayıfladıkça Burgubaizmin siyasete etkisi yeniden canlanmaktadır. Ayrıca %98'i Müslüman olan bir ülkede İslamın inanç ve yaşamını laiklik ve modernleşme gerekçesiyle dışlamak, toplumsal yapının ahengini bozmaktadır. Kaldı ki Tunus Müslümanlarının çoğunluğunu temsil eden Nahda ve lideri Gannuşi, eserlerinde ve seçimlerde İslam demokrasisinden bahsederek, İslam ile demokrasi arasında çatışma değil uzlaşma olduğunu dile getirmiştir. 25 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı Said'in aldığı istisnai kararlar, İslamcılığı değil demokratik sistemi rafa kaldırmıştır.

Devrim öncesinden sonrasına Tunus, Türkiye ile benzerlikleri olan ülke olarak yorumlanmıştır. Muhafazakar demokrat Ak Parti ile düşünce ve uygulamaları açısından Nahda Partisi'nin benzerlikleri vurgulanmıştır. Burgiba Dönemi Mustafa Kemal'e, Bin Ali Dönemi ise İsmet İnönü'ye benzetilmiş, her iki ülkenin de laiklik anlayışı, otoriter eğilimler ve kadın hakları gibi konulardaki uygulama benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Tunus'un kalkınması için AK Parti Dönemi ekonomi politikaları, Nahda ve Demokratik Forum gibi partileri kendilerine örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Seküler kesimlerden İslamcı kesime Tunus elitleri; Türkiye'nin laik rejim geleneğini, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını ve Türkiye'nin İslam ve demokrasi uyumunu örnek almışlardır. Bu anlamda Türkiye'deki gelişmelerin, Tunus toplumunun geniş kitleleri üzerinde yansımaları olmuştur.

1881 Bardo Antlaşmasıyla Fransız hâkimiyetine giren Tunus, 1956'da bağımsızlığına kavuşmuştur. Sömürgeleştirilen toplumların modernite ve İslam anlayışları ve bu düşünceleri temsil eden siyasi partiler ile imparatorluk bakiyesine sahip sömürge yaşamamış ancak geç modernleşen Türkiye'nin siyasi elitleri ve partileri arasındaki benzerliğin göreceli olduğu belirtilmelidir. Bu çerçevede Mustafa Kemal ile Burgiba, Bin Ali ile İsmet İnönü ve Nahda ile AK Parti arasında nitelik benzerliğinden bahsetmek mümkün değildir. Kaldı ki Milli Görüş geleneğinden gelerek, Türkiye'nin liberal demokrasi anlayışını da içselleştiren bir muhafazakar demokrasi düşüncesine sahip olan AK Parti ile İslami geçmişi ile demokrasiyi uyumlaştırmaya çalışan Gannuşi'nin Nahda Partisi'nin muhafazakar demokrasi anlayışı arasında belirgin farklılıklar vardır. Örneğin parlamenter sisteme yönelik eleştirileri dile getiren Erdoğan, güçlü bir yürütme arzusu ile Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmiş Gannuşi ise İslam inancında şuranın en iyi uygulama alanının, parlamenter sistemle gerçekleşeceğine inanmıştır. Halbuki şura, her iki sistemde de uygulanabilir.

Tarihi süreçte sivil toplumu ve çoğulcu siyasi yapısı ile Tunus demokrasisi Arap Baharı sürecinde siyasi uzlaşmayı yakalayarak anayasa yapma iradesini göstermiştir. Yasaklarla kurumsallaşamayan Tunus'da siyaset, Yasemin Devrimiyle yasakların kaldırılmasını ve çok partili sisteme geçişle yasaklı olan Nahda Partisi, seçimlerde birinci parti olarak çıkmıştır. Düşüncede birikimi olmakla birlikte devlet yönetme geleneği zayıf olan Nahda Partisi, seçim sonucunda iktidarını kuramamış ve Tunus siyasetinde, demokratikleşme talebi doğrultusunda makas değişikliğinin yaşanması engellenmiştir. 10 Aralık 2021'de Cumhurbaşkanı Said'in istisnai uygulamalarına karşı "Darbe Karşısı Yurttaşlar" üyelerince oluşturulan "Demokratik Girişim" hareketi, Said'in 2014 yılında kabul edilen Tunus Anayasası'nın ihlaline yönelik girişimde bulunmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Sessiz çoğunluğun sesi olan bu türden girişimlerin sadece Tunus demokrasisine değil Arap toplumların demokratik anlayışlarına da yansımaları olacağı kaçınılmazdır.

Tunus tarihi tecrübesinde uzlaşmacı niteliğini gerçekleştirmek için öncelikle merkez sağ (İslamcı) ve merkez sol (seküler) arasında birbirlerini doğru anlamaya yönelik çabalar artırılmalıdır. Bağımsızlığından günümüze modernleşme ve demokratikleşme çabaları, Tunus'un sosyal ve siyasal mühendis liderlerince sekteye uğratılmıştır. Toplumsal yapının görece homojenliği ve toplumsal kesimler arası yaşanan asgari hoşgörünün Arap Baharı süreci ve Yasemin Devrimiyle Tunus'un demokratikleşmesine olumlu etkileri liderlerin, katı laikçi ve otoriter uygulamalarına kurban edilmemelidir. Demokratik uzlaşma tecrübesini Arap Baharı sürecinde test eden Tunus, Müslüman toplumlara da örnek olacaktır.

KAYNAKÇA

Akkaş, H. Hüseyin (2011). "Küresel Diyalogun Demokratikleşmeye Etkileri: Arap Toplamlarına Yansımalar", Regional and Global Dynamics:Economic and Political Issues of Turkey and Its Near Abroad, International Symposium, İzmir University, Faculty of Economics and Administrative Science" Edit, Sabri Tekir, Eddie Girdner vd., 28-29 April, 2011, s. 327-348, İzmir.

Akkaş, H. Hüseyin (2017). "Aşkincılıktan İçkinciliğe 15 Temmuz 2016 Sonrası Türkiye'de Demokrasi, Sosyal Sermaye, Sivil Toplum ve Sosyal Hareketler", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Edit, Ahmet Karadağ, Hakan Özdemir v.d., 11-12 Mayıs, 2017, s.456-476, Malatya.

Aljazeera . <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunusta-meclis-baskani-sol-partiden>, Erişim Tarihi: 30.11.2021.

Aljazeera, 2021a. Essid: Gençliği Kullanıyorlar. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/essid-gencligi-kullaniyorlar> Erişim Tarihi: 24.11.2021.

Arap Baharı. https://stringfixer.com/tr/Arab_Spring, Erişim Tarihi:28.11.2021.

BBC News . <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57986951> Erişim tarihi:1.12.2021.

Birdane, Merve (2017). Arap Baharı Sürecinde Tunus'un Demokrasiye Geçişinde Sivil Toplumun Rolü, International Journal of Humanities and Social Science Invention, Volume.6, Issue 10, 87-101.

Burgiba. https://tr.wikipedia.org/wiki/Habib_Burgiba, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Burgibaizm. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Burgibaizm>, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Canbaz, Fatma Nur (2021). Nahda hareketi ve Raşid El-Gannuşi, İhtisas Akademi, İstanbul.

Cueydan, Muhir (2022), "Tunus", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-ta-yasemin-devriminin-uzerinden-11-yil-gecmesine-ragmen-istikrar-saglanamadi/2474164>, Erişim Tarihi: 14.01.2022.

Cumhuriyet. Tunus'ta Devrim Mutlu Sona Erer mi?, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tunusta-devrim-mutlu-sona-erer-mi-217562>, Erişim Tarihi: 30.11.2021.

Çelik, Ömer Faruk (2021). İslamcılık Geleneğinde Bir Demokrat: Raşid Gannuşi, <https://www.haksozhaber.net/islamcilik-geleneginde-bir-demokrat-rasid-gannusi-148453h.htm>, Erişim Tarihi: 30.11.2021.

Gannuşi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ra%C5%9Fid_Gannu%C5%9Fi, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Gök, Muhammet (2019). Türkiye'de AK Parti ve Tunus'ta Nahda Hareketinin Demokrasi Anlayışlarının Temelleri, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Ankara.

<https://tr.euronews.com/2022/01/14/tunus-ta-yasemin-devrimi-nin-11-yil-donumunde-gostericilere-polis-mudahalesi>. Erişim Tarihi:23.01.2022.

Köktaş, Rumeysa (2015). Tunus'ta Yükselen Bir Dinamik Olarak Selefi Hareket, ORMER Perspektif Serileri, Nisan, No.11. Sakarya.

Kurt, Veysel (2021). Arap Baharı'nın Yeni Momenti: Tunus Anayasası, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/arak-baharinin-yeni-momenti-tunus-anayasasi-haber-847089/>. Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Küçük, Esra (2017). Tunus'da Halk İsyanı ve Nahda Hareketi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Ankara.

Lynch, Marc. <https://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/>, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Nahas, Menal (2019). "Arap devrimlerinde Orduların Üstlendiği Rol: Tunus Örneği", çev. Seda Demiröz, <https://www.independentarabia.com/node/7491>, Erişim tarihi: 21.02.2022.

Nahda Hareketi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Nahda_Hareketi, Erişim Tarihi: 28.11.202.

Nahda. Nahda'dan Laiklik Mesajı, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/nahdadan-laiklik-mesaji>, Erişim Tarihi:24.11.2021.

Özekin, Kürşad Muhammed ve Akkaş, H. Hüseyin (2014), "An Empirical Look To The Arab Spring: Causes and Consequences", Alternatives Turkish Journal of International Relations, Vol.13, No.1-2, Spring-Summer, s. 75-87.

Özhan, Taha. Tunus'a Darbe, <https://www.perspektif.online/tunusa-darbe/>, Erişim Tarihi: 1.12.2021.

Öztürk, Osman (2013). Kemalizm, İdeoloji ve Hegemonya: Kuramsal Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Somuncuoğlu, Ecehan (2015). On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cil.3, Sayı.1, s.103-120.

Tekin, Faruk (2020). Liberal Söylemin İslamcı Yazarlar Üzerindeki Etkisi: Raşid El Gannuşi Örneği, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Bursa.

Turan, Mehmet Akif (2021). Tunus'taki Nahda hareketi: Yargıya Baskı Yapılarak Nahda Parlamentodan Çıkarılmaya Çalışılıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-taki-nahda-hareketi-yargiya-baski-yapilarak-nahda-parlamentodan-cikarilmaya-calisiliyor/2440151> Erişim tarihi:7.12.2021.

Ulutaş, Ufuk ve Torlak, Furkan (2011). Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi, SETA Analiz,

Worldbank. Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı, https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUN, Erişim Tarihi: 2.12.2021.